

Supplement nr. 1 til redegjørelseom økonomisk landsvik av februar maaned 1946.

105330

Tyskerarbeiderne.

Riksadvokaten har i rundskriv til statsadvokatene (se dagspressen for 22/2.d.a.) gitt visse direktiver forbehandlingen av disse forhold.

Som den store hovedregel uttales at det ikke vil bli tale om aa anvenne straff overfor alle tyskerarbeidere, hvis opptreden kan klandres, for som det sies: "Det maa i første rekke bli en opgave for den organisasjon vedkommende staar tilsluttet aa finne en passende reaksjon", og videre: "Det er paa den annen side ikke tvilsomt at enkelte arbeideres forhold er saa uverdlig og graverende at det er nødvendig aa reagere med straff". - Blandt de momenter som maa tillegges vekt nevnes i denne forbindelse først arbeidets art. Og som eksempel paa dette: underminering av veier og bruer, som bar tydelig preg av at man regnet med nær forestaaende krigsoperasjoner paa vedkommende sted, og hvor arbeidet saaledes hadde en helt umiddelbar betydning for den tyske krigsførsel.

I annen rekke kommer dem som tok arbeide paa tyske bunkers og andre festningsanlegg, paa flyplasser og lignende. Her mener Riksadvokaten straff maa anvendes, hvis dette skjedde utelukkende for vinnings skyld.

Naar det gjelder annen virksomhet som ikke hadde noen direkte krigsviktig betydning, skal arbeiderne ikke straffes. Herunder nevnes dem som var beskjeftiget med brakkebygning, spikring av flylemmer eller annet arbeide ved ren norsk bedrift, selv om det var paa det rene at hele produksjonen gikk til tyskerne.

Videre uttaler Riksadvokaten at det baade er uoverkommelig og unödvendig aa innlede etterforskning mot hver eneste tyskerarbeider, all den stund det er paa det rene at bare et lite mindretall vil bli straffet. Og overfor størsteparten av "dette lille mindretall" vil det være tilstrekkelig aa illegge bot og tilidstap. Dersom inntektene har vært urimelig høie og pengene helt eller delvis er i behold, kan det være grunn til aa foreta inndragning.

Tilslutt nevnes at disse saker ikke bör fremmes för det er avgjort om lederne ved disse bedrifter eller foretak kan straffes, og at det i mange tilfelle vil bero paa et skjønn om en tyskerarbeider kan straffes for sitt forhold.

Tar vi for oss de oprop som utgikk fra Norsk Arbeidsgiverforening i sirkulære nr. 165/1940 av 9. juli 1940, Fra Entreprenörens Landssammenslutning av 8. juli 1940, foranlediget ved Advokat I.B.Hjorts skrivelse av 11/6.1940 paa vegne av Administrasjonsraadets utvalg for norske krigsfanger, blir disse forhold ytterligere avklart. Her uttales bl.a:

"Ved forhandlinger med vedkommende tyske myndigheter har Utvalget opnaadd at frigivne fanger skal være fortrinsberettiget til arbeide ved anlegg, som utföres for de tyske myndigheter". Og videre: "Jeg (Advokat Hjort) ser saken slik, at de nordmenn, som har satt sitt liv paa spill for landets skyld under krigen, og i alle fall har forsömt sin private virksomhet i krigstiden og det senere krigsfangenskap, har et rimelig krav overfor resten av na-

sjonen paa aa faa arbeide fremfor dem som ikke har ydet det samme. Jeg vilde av nasjonale grunne (!) anse det som ytterst uheldig om krigsdeltagerne ikke skulde faa arbeide og spesielt etterat de tyske myndigheter har stillet dette i utsikt, at det skulde strande paa norske instanser.

Denne begrunnelse blev tiltrått av saavel Norsk Arbeidsgiverforening som av Entreprenörens Landssammenslutning, som i forannevnte cirkulærer rettet en appel til sine medlemmer om i den utstrekning det var mulig aa innta 20 til 30% av disse folk ved hvert av de tyske anlegg.

Etter dette burde det være klart at man i ethvertfall maa skille mellom det aa ta arbeide for tyskerne mens det ennu paagikk krigshandlinger her til lands og etter dette tidspunkt. Naar vaare lovlige myndigheter sommeren 1940 - etter krigens op-hör i Norge - uten noensomhelst protest fra London - selv gikk i spissen for disse ting ved aa tilskynne og anbefale at de mest nasjonale, vaare egne gutter fra krigen i Norge, blev fortrinsberettiget til tyske anleggsarbeider, er det en selvmotsigelse aa straffe dem som fulgte disse oprop, hvad enten det gjelder arbeidere eller ledere. Heri maa nemlig ogsaa ligge en tydelig forutsetning om at de entreprenörer som paatok sig denslags arbeider selvsagt heller ikke kan straffes, ja ikke engang bebreides.

Moralsk sett maatte det ogsaa fortone sig helt annerledes for menigmann aa utføre opdrag for okkupanten mens krigshandlinger ennu paagikk i landet enn paa et senere tidspunkt. I den første periode kunde tjenester av nærsagt alle slags faa umiddelbar betydning for krigføringen -når de var av krigsviktig art - mens de samme prestasjoner i den annen periode, som oftest bare vilde faa en helt periferisk betydning. Hertil kommer borgernes rett til aa eksistere og beskytte sine verdier hvilket i lengden vilde være umulig uten i forbindelse med et visst arbeide for okkupanten.

Med dette for öie maa ogsaa den strafferettslige side av disse forhold bedømmes.

Det klassiske eksempel er her forretningsmannen som den 9.april møtte tyskerne ved ankomsten til Oslo og straks gikk i gang med aa skaffe dem biler til bruk for krigsoperasjonene mot vaare egne. Dette tjener direkte et krigsoperasjonsformaal, mens det aa skaffe okkupanten biler et halvt aars tid senere, paa en tid da okkupanten hadde biler i sitt hjemland mere enn tilstrekkelig for sitt behov paa andre fronter, neppe kan tillegges den samme betydning.

Regjeringens noe uklare erklæring om at "kampen fortsettes paa andre fronter" i forbindelse med hjemsendelse og dimitering av de norske tropper i Sverige (etter samraad med den norske hærs överstkommanderende), samt frigivelse av krigsfangene i Norge bidro ogsaa sitt til at mange fra nu av oppfattet situasjonen som mere en juridisk enn en faktisk krigstilstand mellom Norge og Tyskland.

De foran siterte cirkulærer og advokat Hjorts skrivelse av 11/6.1940 følger i avskrift.

I forbindelse med utførelsen av arbeidet paa Fornebo flyplass kan bemerkes at dette paabegyndtes ennu mens krigen raste gjennom vaare byer og bygder. Under disse omstendigheter maatte det være en plikt for dem som stod for dette aa forlange spørsmålet prøvet for domstolene för de satte arbeide i gang. Etter Haagerkonvensjonens bestemmelser - som okkupanten i 1940

paa det tidspunkt gjorde et forsök paa aa overholde - maatte det være aapenbart arbeidet innebar en "deltagelse i krigsoperasjonene mot landets egen stridsmakt", som domstolene sikkert hadde fritatt nordmenn for. De offentlige menn som stod for eller var med paa igangsettelsen av dette arbeide bad sig heller ikke entlediget fra sine stillinger, men fortsatte og bidro i høi grad til aa skape uklarhet i disse spørmaal. Nu forlanges det at menigmann skulde vært professor og vist bedre enn vaare offentlige myndigheter og fremste menn.

I Tidsskrift for rettsvitenskap aargang 1945 er det gitt flere utredninger, som har interesse i de forannevnte spørmaal. I sitt opsett: "De strafferettslige regler m.v. i opgjøret med de sivile landssvikere," uttaler kst.statsadvokat, lagmannsrettssaksfører J.C.Melbye paa side 59 følgende:

"Ikke enhver bistand i raad eller daad gaar imidlertid under § 86. Norge var okkupert i vel 5 aar. Tyskerne hadde folkerettslig hjemmel for aa avkreve befolkningen baade ytelser in natura og tjenester. De hadde det ogsaa i sin makt aa organisere landets næringsliv etter sine behov. Til slutt arbeidet derfor hele det norske næringsliv direkte eller indirekte for tyskerne. Faktisk aksepterte ogsaa folket dette i den grad dette arbeide var nødvendig for aa opretholde et ordnet eksistensgrunnlag og undgaa sammenbrudd i næringslivet. Men bare den bistand til fienden, som dette formaal gjorde nødvendig var rettmessig. Gaar bistanden utenfor denne ramme, rammes forholdet av § 86, men ogsaa bare da. Det blir altsaa en vurdering som er avgjørende, og denne vurdering maa bygge paa den almindelige oppfatning den gang handlingen blev foretatt. Da vurderingen skal danne grunnlaget for straff, maa det i en straffeldende avgjørelse ligge en ganske sterk fordømmelse. Landsviksanordningens § 2 nr. 3 sier i en enkelt anvendelse at forholdet maa være utilbørlig, og som rettesnor kan denne karakteristikk brukes i det hele."

Det samme syn kommer ogsaa til uttrykk i lagmannsrettssaksfører R. Karlsruds artikkel samme steds side 102:

"Et visst samarbeide med fienden vil et okkupert land alltid bli ført op i, og saa langt dette samarbeid har vært nødvendig for aa opretholde et noenlunde levelig samfund og naar bedrifter og arbeidskraft er reddet mest mulig fra aa tjene fiendens interesser, kan en ikke reise noen anklage. Det er i de tilfelle hvor virksomheten for fienden har gaatt ut over rammen av det etter forholdene nødvendige samarbeid at det blir tale om aa gaa til forfølgning. Derfor er de tilfeller hvor nye bedrifter er vokset op under krigen, de som særlig kommer i søkelyset og specielt de som har trukket arbeidskraft bort fra den normale beskjeftigelse ved hjelp av høiere lønninger eller paa annen maate. Eldre bedrifter hadde jo et stort ansvar overfor sine arbeidere, og aa nekte enhver forbindelse med fienden med den følge at arbeiderne blev kastet over i tyskernes armer var selvsagt en umulig og ogsaa uriktig linje aa følge. Men nye bedrifter som ikke hadde noen gammel arbeidsstokk, hadde ikke noe slikt ansvar. At eldre bedrifter til en viss grad utvidet sin arbeidsstyrke behøver heller ikke aa bety at virksomheten for fienden har vært utilbørlig, fordi mange bedrifter saa det som en oppgave aa bevare arbeiderne i norske bedrifter fremfor at de skulde bli utnyttet direkte av fienden."

Disse pene talemater bringer imidlertid svært liten klarhet i fortolkningen av straffelovens § 86, og kan etter min mening best karakteriseres som et "opkok" av de motiver som lovmakerne til Landsviksanordningens § 2, III har bygget paa. Se den tidligere oversikt "Økonomisk landsvik" side 10, 3 die avsnitt.

Det kan i denne forbindelse være grunn til aa citere dr. juris G.Astrup Hoels uttalelse i hans opsett "rettsoppgjøret" av 19. juni 1945 side 2 nederst:

"Enkelte avislesere og radiolyttere har vel funnet det en smule paafallende at man midt under krigen og nazistpartiets verste hærjinger har gjort saadanne anstrengelser for aa skaffe nazistene amnesti og for at faa den mildere bedømt enn etter straffelovens ordinære bestemmelser. Der skal jo ikke megen kritisk sans til aa forstaa at der her stikker noe besynderlig under." Siden Landsviksanordningen ogsaa omfatter "profitører" maa vel denne uttalelse ogsaa gjelde disse. Videre citeres hans bemerkning i samme opsett side 1: "Loven, (her tales om strl § 86) som er tilblit under rolige forhold og treffer sine bestemmelser etter et avbalancert syn paa de gjerninger som i oprørte tider kan tenkes aa bli begaatt, har saaledes i sin forutseenhet villet hindre excesser fra strafforfølgningens side naar gemyttene er kommet ikok."

I samme opsett side 6 uttaler han:

"Idet Landsviksanordningen saaledes med tilbakevirkende kraft utvider straffbarheten til tidligere straffri handlinger, og i ethvertfall innfører strengere straffebedømmelse enn etter den tidligere lovgivning, staar den i flagrant strid med grunnlovens § 97 paa denne grunnlovsbestemmelses mest centrale og utvilsonne virksomhetsomraade." Og med hensyn til den hjemmel som i almindelighet paabepreses for anordningens lovlighet, nemlig grunnlovens § 17, en bestemmelse som tillegger Kongen en midlertidig og strengt begrenset lovgivningsmyndighet (om handel, told, næringsveie og politi) uttaler han: "Det er saa utvilsont at det kun behøver aa nevnes, at denne grunnlovsbestemmelse ikke hjemler noen adgang til onlegning av den almindelige borgerlige straffelovgivning." Heller ikke den generalfullmakt "stortingets vedtak paa Elverum 9. april 1940" gav regjeringen kan gi sistnevnte noen saadan lovgivningsmyndighet for som Astrup Hoel uttaler side 7 er det "statsrettslig utelukket at Stortinget kan overdra Regjeringen sin samlede lovgivningsmyndighet, da dette i tilfelle kun kan skje ved grunnlovsbestemmelse innen den begrensning (§ 112) og i de former saadan bestemmelse overhodet kan treffes. Det enkelte storting har ingen adgang til ved en pludselig uforberedt beslutning aa treffe en saadan foranstaltning. Heller ikke som nödretsbeføielse, da dette i denne forbindelse vilde innebære et likesaa utvilsont misbruk av nödretsprincippet som en tilbakevirkende straffelov er et brudd paa grunnloven.

Dr.juris G.Astrup Hoel uttaler tilslutt side 10:

"Konklusjonen maa saaledes i det hele bli den, at det er vaar borgerlige straffelovs almindelige regler, suplert med bestemmelsene i den militære straffelov, saaledes som vi kjenner dem fra för krigen, der alene paa rettsgyldig vis kan legges til grunn for det forestaaende rettsoppgjør. Resultatene vil paa denne maate ganske visst kunne bli mildere enn det i öieblikket synes rettferdig, i en viss utstrekning ogsaa mildere enn objektive rettferdighetsgrunne tilsier. Ikke desto mindre er det alene ad denne vei der kan iverksettes et virkelig rettsoppgjør og et oppgjør som i aand og sannhet kan staa for historiens dom."

Oslo, den 8. juli 1940

Sendt: E.L.'s medlemmer, Ing. Hedels, Ing. Nicolaysen, Norsk Arbeidsgiverforening, N.A.F.'s avdelinger utenbys. Opmaalerkontoret.

Beskjeftigelse av arbeidsledige krigsfanger og frontsoldater.

Under henvisning til tidligere meddelelser i medlemsmöte og til de enkelte firmaer under haanden henleder vi opmerksomheten på den gjennom presse og kringkasting i disse dager gitte meddelelse om, at der er opprettet et kontor "Frontsoldatenes Arbeidshjelp" i Kongens gate 6, III, telefon 24539. Kontoret vil under kontroll registrere de arbeidsledige frontsoldater og gjennom samarbeide med de offentlige arbeidskontorer søke aa skaffe dem arbeide.

Forut for kontorets opprettelse ligger en korrespondanse mellom Administrasjonsraadets utvalg for norske krigsfanger, Statens Arbeidsformidling, Norsk Arbeidsgiverforening og vår Landssammenslutning. Avskrift av denne korrespondanse (4 bilag) oversendes vedlagt.

I tilknytning til denne korrespondanse ble det den 26. juni innen N.A.F. holdt en konferanse med utvalgets formand, advokat I.B. Hjort, hvor landssammenslutningen var representert, og hvor man nærmere drøftet hvordan saken best skulde gripes an og gjennomføres i praksis. Som det fremgaar av vårt vedlagte brev av 25. juni til advokat Hjort, har vi stillet oss velvillig til denne store og viktige sak og tiltrådt den begrunnelse som er gitt, nemlig at: "De nordmenn som har satt sitt liv på spill for landets skyld for landets skyld under krigen, og i alle fall har forsømt sin private virksomhet, i krigstiden og det senere fangenskap, har et rimelig krav overfor resten av nasjonen på å få arbeide fremfor dem, som ikke har ydet det samme. Jeg vilde av nasjonale grunner anse det som ytterst uheldig om krigsdeltagerne ikke skulde få arbeide, og spesielt etter at de tyske myndigheter har stillet dette i utsikt, at det skulde strande på norske instanser."

I forbindelse hermed har vi også nu lovet aa rette en appel til våre medlemmer, og vi forutsetter at de etter evne gjør alt for aa sette frontsoldatene i virksomhet.

Vi har imidlertid gjort "Arbeidshjelpen" opmerksom paa visse vanskeligheter ved sakens gjennomførelse i praksis og forutsatt at "Arbeidshjelpen" på sin side sørger for, at firmaene får skikkede arbeidere, i fornødent antall og saa hurtig som forholdene nødvendig gjør. Dette paatok kontoret sig.

Man er blitt stående ved den ordning, at firmaene i paa-kommende tilfelle henvender sig til "Frontsoldatenes Arbeidshjelp" og meddeler hvor mange og hvad slags arbeidere de trenger til angitt tid og sted. "Arbeidshjelpen" vil derefter ved henvendelse til de offentlige arbeidskontorer sørge for at arbeidere blir anvist.

"Arbeidshjelpen" har foreslaatt at det ved et hvert anlegg inntas 20 - 30 % av arbeiderne blant de arbeidsledige frontsoldater. I den utstrekning dette er mulig, slutter vi oss til dette forslag.

Hvis saken foranlediger ytterligere fra vår side, forutsetter vi at De henvender Dem til oss snarest mulig.

A r b ö d i g s t

Entreprenörens Landssammenslutning

H. Ad. Glöersen

(sign)